

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Матеріали

міжвузівського науково-методичного семінару

**ІНТЕРАКТИВНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У
ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ**

(Київ, 26 жовтня 2017 року)

та

міжвузівського науково-практичного семінару

СУЧАСНА ФІЛОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

(Київ, 28 лютого 2018 року)

Київ - 2018

УДК 811.162:135.1:581:81.25+378.147

Інтерактивні освітні технології та їх роль у формуванні іншомовної комунікативної компетенції. Сучасна філологія: теорія та практика // Матеріали міжвузівських семінарів. – К.: ЦННПВ НА СБУ, 2018. – 307 с.

У збірник увійшли матеріали міжвузівського науково-методичного семінару «Інтерактивні освітні технології та їх роль у формуванні іншомовної комунікативної компетенції» (2017) та міжвузівського науково-практичного семінару «Сучасна філологія: теорія та практика» (2018). Наукові розвідки присвячено актуальним проблемам сучасного мовознавства, перекладу та методики викладання іноземних мов.

Редакційна колегія:

Вінійчук О.М., кандидат філологічних наук – упорядник, головний редактор;

Корнієнко І. В., кандидат філологічних наук;

Кіндрась І. В., кандидат педагогічних наук;

Ніколаєску Е. В., аспірант кафедри східноєвропейських мов;

Магден О.Г.

Рецензенти:

Кривич М.Л., кандидат педагогічних наук, доцент;

Комарова О. С., кандидат філологічних наук, доцент;

Руденко І. В., кандидат філологічних наук.

Обговорено та схвалено на засіданні Вченої ради ННЦ МП НА СБ України, протокол №2 від «20» лютого 2018 р.

Віддруковано з представлених в електронному вигляді авторських оригіналів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Редакційна колегія може не поділяти точки зору авторів.

ЗМІСТ

«Сучасна філологія: теорія та практика»

Акульшина Н. Т.	Глобальні виклики національній безпеці як джерело формування та оновлення військової термінології (на прикладі перської, української та англійської мов)	5
Білянїна В. І.	Діалогові страгати «змїя» та «кролик» як вїдображення художнього стратегїчного мислення китайських та українських письменників XVII ст.	13
Величко М. П.	Тенденції та перспективи паралельного викладання арабської та французької мов у вищих навчальних закладах	20
Вїнїйчук О. М.	Взаємозамїна родового та знахїдного вїдмїнка в польській мовї	26
Гїков Л. В.	Про лїнгвїстичний статус і елементну структуру художнього тексту	35
Івасишина Т. А.	Актуальні проблеми сучасної антропоцентричної лїнгвїстики	40
Дегтярїва Є. О., Седляр А. В.	Прагматичні особливості заголовків французького публіцистичного дискурсу	45
Денисюк С. П.	Значення мовознавчої спадщини Юрїя Шевельова для сучасної філологїї	51
Задко Т. П.	Використання фразеологїзмів у викладанні арабської мови	57
Комарова О. С., Гладченко А. М.	Форми ввїчливості та мовний етикет (на прикладї словацької та чеської мов)	64

Корнієнко І. В.	Абревіація як характерна риса віртуальної комунікації (на матеріалі турецької мови)	73
Круть О. В.	Мікротекст агресії як експлікатор значення агресії	79
Луцюк М. В.	Навчальний словник сполучуваності авіаційних термінів	85
Миронова Н. В.	Гендерні характеристики роману Амелі Нотомб «Метафізика труб»	94
Науменко Л. П.	Когнітивний підхід у навчанні англійській термінології предметної галузі «мікроекономіка»	102
Ніколаєску Е. В.	Енантіосемія у сучасній французькій мові	108
Покровська І. Л.	Десакралізація релігійної лексики в науковій термінології сучасної турецької мови	114
Руденко І. В.	Інформаційні технології як невід’ємна складова у процесі вивчення іноземної мови	120
Сацюк О. В., Турчина А. А.	Зміни в транслітеруванні румунських і чеських власних назв	126
Сеїт-Джеліль А. Ш.	Про деякі комунікативні та когнітивні аспекти перекладу з української на кримськотатарську	137
Соловйова О. А.	Вербалізація бінарних концептів добро/зло в арабомовній і україномовній свідомостях (на матеріалі сучасних арабської і української мов)	151
Стацюк Р. В.	Проблеми впорядкування та стандартизації військової термінології сучасної арабської літературної мови	157
Тардіф І. В.	Мультимедійність як ознака сучасного англомовного медіа-дискурсу	165

*Луцюк М.В., кандидат філологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ*

Анотація

Стаття присвячена проблемі створення навчального словника сполучуваності авіаційних термінів, який передбачає формування словникових статей, що включають весь необхідний лексико-граматичний і синтаксичний інструментарій для продукування ініціативного мовлення студентів-іноземців в науковій сфері спілкування, а також у вузько професійному спілкуванні в межах субмов авіаційних спеціальностей.

Ключові слова: термін, словник, авіація, сполучуваність, субмова.

**НАВЧАЛЬНИЙ СЛОВНИК СПОЛУЧУВАНOSTI
АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ**

Проблема лексикографічного забезпечення процесу навчання українській мові студентів-іноземців, які готуються стати дипломованими спеціалістами в окремих галузях науки, техніки чи практичної діяльності, належить до числа найменш розроблених у навчальній лексикографії. Термінологічні словники, які існують на сьогодні – майже виключно словники пасивного типу, призначені для розуміння спеціальних текстів. Спроби відійти від напрацьованих і освячених традицією процедур української нечисленні [3]. Така ситуація є в очевидній суперечності з комунікативними завданнями навчання іноземних студентів-нефілологів в українських вишах. Очевидно, що спілкування на професійні теми передбачає необхідність словників (у тому числі термінологічних) активного типу, структура й наповнення яких обумовлені прагненням допомогти у побудові власних мовленнєвих утворень українською мовою [1, 2].

Виходячи з цього ми пропонуємо створення навчального тлумачного словника сполучуваності обмеженого обсягу, у якому в якості заголовних

одиниць виступали б монолексемні та полілексемні терміни авіаційних дисциплін. Такого роду словники за задумом повинні доповнювати навчальний комплекс тієї чи іншої спеціальності.

Пропонований Словник сполучуваності термінів авіаційних дисциплін (далі – Словник) входить до серії навчальних словників, що відображають семантичні властивості термінів та їх сполучуваність. Словник призначається для студентів авіаційних спеціальностей, і може використовуватися ними як під час самостійної роботи, так і на аудиторних заняттях, а також для викладачів-словесників у якості довідника під час підготовки до занять з мови спеціальності і при складанні навчальних матеріалів для майбутніх спеціалістів в галузі авіації.

Головна мета Словника – сприяти розвитку мовлення студентів на матеріалі субмови спеціальності, надавши в їхнє розпорядження найважливіші термінологічні одиниці цієї субмови в найбільш характерних для неї мінімальних контекстах.

У якості заголовків у Словник включаються найбільш важливі цільнооформлені і роздільнооформлені терміни наступних основних субмов, які формують мовленнєву професійну базу спеціаліста в області авіації:

- теорії машин і механізмів (ТММ);
- електротехніки (ЕТ);
- радіоелектроніки (РЕ);
- комп'ютерних технологій (КТ) [1].

Загальним принципом відбору лексичних одиниць вважаємо принцип навчально-методичної доцільності. Оскільки заголовними одиницями у Словнику є терміни, тобто одиниці, які важко досить надійно виявити статистичними методами, відбір здійснювався методом експертної оцінки (анкетування, опитування спеціалістів, вичленення тематичних слів із текстів по спеціальності як загальнонаукового так і вузько профільного спрямування, з одномовних та двомовних словників науково-технічного профілю та інформаційно-пошукових тезаурусів).

Процедура формування Словника складалася з двох етапів. На першому етапі шляхом накладання отриманих вказаним вище методом списків термінів був відібраний базовий термінологічний перелік обсягом 250 як загальнонаукових і загальнотехнічних, так і вузькоспеціальних термінів, що використовуються в текстах авіаційної тематики. На другому етапі перелік розширювався шляхом використання системних відносин між термінами (родо-видових, «частина-ціле», синонімічних, антонімічних, словотвірних). Нарощування словника досяглося також через включення до нього у якості окремих заголовкових слів тих роздільнооформлених термінологічних одиниць, які, ілюструючи сполучуваність базових термінів, самі потребують окремого семантизування. Так, при описі сполучуваності заголовкової одиниці «літак» з'являється низка складних термінів, які означають суттєві поняття розглядуваної субмови, що служить резонансом для включення їх до корпусу заголовкових одиниць. Причому, кожна субмова має диференційований набір складних термінів при одному й тому ж базовому монотерміні, що пояснюється специфікою об'єктів тієї чи іншої сфери науки і техніки [1].

Головна одиниця Словника – словосполучення, утворене заповненням однієї з синтаксичних позицій при заголовній одиниці, яке задовольняє критерій смислової завершеності.

До Словника включені найважливіші, регулярно відтворювані словосполучення, які дозволяють економно і в той же час досить повно описати семантику і вживання заголовкових термінів у текстах з авіації.

Картотека сполучуваності термінів, на базі якої створювався Словник, складалася суцільним і вибіркоким розписуванням базових підручників посібників з авіації при активному залученні у якості експертів провідних фахівців даної спеціальності. При розписуванні із текстів вибиралися мінімальні контексти (словосполучення, речення), довжина яких повинна бути достатньою для висновку про абсолютну, відносну та сполучуванісну цінність заголовкового терміна.

Головну частину Словника складають словникові статті, розміщені за алфавітом. Цій частині передують передмова, стаття «Будова словника», список умовних скорочень та умовних одиниць, а також список лексикографічних, наукових та інших джерел Словника. До Словника долучені два Додатки, перший з яких є переліком заголовкових термінів, згрупованих за темами, тоді як другий – методичний лист, який містить детальні рекомендації до використання Словника в навчальному процесі.

До Словника включені словникові статті трьох головних типів: базові, похідні та відсилкові. У базових словникових статтях дається детальний опис семантичних, синтаксичних і словотвірних властивостей заголовкових одиниць.

У якості заголовкових одиниць базових словникових статей використовуються так звані термінологічні доміанти. Термінологічні доміанти можуть бути справжніми і умовними. Справжніми термінологічними доміантами вважаються найбільш важливі у понятійному сенсі ціліснооформлені і роздільнооформлені терміни субмов, які здатні виступати у якості родових по відношенню до інших термінологічних одиниць. Якщо для деяких співрозміщених, тобто таких, що належать до одного рівня понятійної ієрархії, термінів у словнику немає родового позначення, то статус термінологічної доміанти умовно привласнюється для одного з цих термінів.

Заголовковими одиницями похідних словникових статей є ціліснооформлені і роздільнооформлені термінологічні одиниці, які слугують або видовими позначеннями по відношенню до справжніх термінологічних доміант, або розміщені по відношенню до умовних термінологічних доміант. У похідних словникових статтях синтаксичні властивості заголовкових одиниць розкриваються за скороченою методикою.

Заголовковими одиницями відсилкових словникових статей служать термінологічні одиниці, які є синонімами по відношенню до термінів, що очолюють базові і похідні словникові статті.

Базова словникова стаття включає:

- заголовкову одиницю та її граматичну характеристику;
- супутні мовні відомості;
- дефініцію поняття, яке позначає заголовкова одиниця;
- детальний опис сполучуваності заголовкової одиниці з іншими словами;
- ілюстративні речення;
- словотвірне гніздо.

Похідна словникова стаття включає:

- заголовкову одиницю та її граматичну характеристику;
- супутні мовні відомості;
- дефініцію поняття, яке позначає заголовкова одиниця;
- скорочену і/або відсилальну характеристику сполучуваності заголовкової одиниці з іншими словами;
- ілюстративні речення;
- словотвірне гніздо.

У відсилкових словникових статтях заголовкові словникові одиниці отримують граматичну характеристику і супроводжуються відсилальним реченням.

У якості заголовних одиниць у словнику виступають як цільнооформлені, так і роздільнооформлені терміни. У тому випадку, коли заголовною одиницею служить номінативне словосполучення, яке представляє собою складний термін, граматичну характеристику отримує лише опірне слово цього словосполучення.

Граматична характеристика заголовної одиниці складається, по-перше, у приведенні її словоформ, що дозволяють відновити усю парадигму відмінювання, по-друге, у вказівці на віднесеність до слів чоловічого, жіночого чи середнього роду і, по-третє, у фіксуванні, якщо це необхідно, її морфологічної обмеженості.

Змінювана частина заголовної одиниці (однослівного терміна чи опірного слова терміна-словосполучення) відділяється від незмінюваної вертикальною рисою. Форми слова наводяться скорочено, починаючи з тієї літери, яка йде за вертикальною рисою. Якщо певна словоформа не відрізняється від частини заголовного слова, це відзначається знаком Ø, що означає «нульову» змінювану частину.

Якщо заголовною одиницею є слово, то відділення змінюваної частини від незмінюваної робиться у вихідній формі, тобто у формі називного відмінка. Виключення складають іменники, які закінчуються у вихідній формі на м'який знак. У цих іменників відсічення змінюваної частини проводиться у формі родового відмінка, яка наводиться повністю.

Якщо заголовною частиною є словосполучення, то відділення змінюваної частини у опірного слова проводиться не у вихідній формі, а у формі родового відмінка, яка наводиться повністю.

Заголовна одиниця дається у називному відмінку однини зі вказівкою наголосу. Після цього наводиться форма родового відмінка однини та родова позначка (*ч.* – чоловічий рід, *ж.* – жіночий рід, *сер.* – середній рід), наприклад:

Детáль, *род.* детал|і, *ж.*

Механічна трансмісія, *род.* трансмісі|ї, *ж.*

Невідмінювані іменники супроводжуються позначкою невідм., наприклад:

Магнэто, *невідм.*, *сер.*

Заголовна одиниця, яка вживається тільки в однині, супроводжується позначкою лише одн., яка розміщується після родової позначки.

Заголовна одиниця, яка може вживатися в однині, однак у текстах субмови зустрічається переважно у множині, включається до Словника у формі називного відмінка множини, супроводжуючись вказівкою форми родового відмінка. Після цього наводиться форма називного відмінка

однини, перед якою дається позначка одн., форма родового відмінка і дається родова позначка.

Вказівка при заголовній одиниці тільки на форму родового відмінка однини свідчить про те, що форми інших відмінків створюються за регулярними моделями і зі збереженням того ж місця наголосу. При будь-якому відхиленні від регулярного творення відмінкових форм (бігла голосна, зміна місця наголосу тощо) даються ті форми, які показують цю особливість і дозволяють відобразити всю парадигму відмінювання. Якщо ж біля заголовної одиниці, що включена до Словника в однині, ці відхилення спостерігаються у формі непрямих відмінків множини, то наводиться й форма називного відмінка множини, не дивлячись на те, що вона твориться регулярно. За наявності словозмінної нерегулярності відсічення змінюваної частини за допомогою вертикальної риски робиться у тій самій формі, від якої інші форми творяться згідно з нормою, наприклад:

Бáлк|а, *род.* – и, *мн.* бáлки, *род.* бáлок, *дав.* бáлк|ам, *ж.*

Вінець, *род.* вінця́, *дав.* вінціо́, *зн.* вінець, *ор.* вінц|ём, *м.*

З метою підвищення інформативності Словника, у ньому послідовно відзначається здатність заголовних одиниць вступати у синонімічні та антонімічні відносини з іншими словами. Синоніми наводяться зразу ж після граматичної характеристики, їм передує позначка *Син.*; антоніми подаються слідом за синонімами, їм передує позначка *Ант.*

Якщо у якості синонімів до заголовкових одиниць наводяться терміни, які відрізняються від тих, які рекомендовані Держстандартом, вони супроводжуються позначкою *Син. нрк.* (синонім nereкомендований). Доцільність включення до Словника слів з такою позначкою обумовлена тим, що вони реально зустрічаються у навчальній літературі і, таким чином, потребують оцінки. Наприклад:

Корóбка передáч, *род.* корóбк|и, *мн.* корóбки, *род.* корóбок, *дат.* корóбк|ам, *ж.* *Син. нрк.* Корóбка шві́дкостей.

Усі слова та номінативні словосполучення, які наводяться у якості синонімів і антонімів до заголовкових одиниць, розташовуються крім того на своєму алфавітному місці, де вони отримують граматичну характеристику і семантизуються прийнятим у Словнику способом.

Кожне значення багатозначного терміна визначається окремо й нумерується арабськими цифрами.

При визначенні значень заголовкових одиниць використовуються дефініції, що даються відповідним термінам у стабільних підручниках зі спеціальності, а також в авторських довідкових виданнях. У Словнику практикується розумна адаптація дефініцій, вилучених з джерел, яка має за мету акцентувати їх навчальний характер. При цьому адаптації піддається не зміст дефініції, а її словесне вираження. Усі адаптовані дефініції пройшли пересічну експертизу у кількох спеціалістів.

Якщо у дефініції використовуються терміни, що входять до корпусу заголовкових одиниць, вони виділяються типографічним способом.

Семантизування термінів, що приводяться у якості синонімів до заголовкових одиниць базових і похідних словникових статей, проводиться за допомогою відсилальних визначень типу «Те саме, що ...».

Якщо термін, що семантизується, може бути визначений за допомогою символу, цей символ наводиться у круглих дужках у кінці тлумачення.

Головну частину словникової статті складає упорядкований перелік словосполучень, які характеризують сполучуванісні властивості заголовкової одиниці.

Вказівка на синтаксичні позиції, які є при заголовковій одиниці, проводиться за допомогою питальних займенників, після чого ставиться двокрапка, знак ~ (тильда), який є заміником заголовкової одиниці, і наводяться слова (сполучення слів), які заповнюють виділену синтаксичну позицію.

Синтаксичні позиції при словах, які сполучуються із заголовковою одиницею, відмічається, по-перше, у тому випадку, якщо їх заповнення

обов'язкове (без їх заповнення словосполучення втрачає смислову завершеність), а по-друге, якщо це обумовлено навчально-методичною доцільністю. Вказівка на такі позиції проводиться за допомогою невизначених займенників з часткою -небудь. Для підвищення інформативності Словника після невизначених займенників можуть наводитися приклади заповнення позицій, що представлені цими займенниками (приклади подаються у круглих дужках).

Якщо слово у словосполученні може бути вживане у двох чи декількох співвідносних граматичних формах (недоконаний і доконаний вид дієслова, однина й множина іменника тощо), у Словнику може використовуватися будь-яка з цих форм. При цьому перевага надається тим формам, використання яких робить словосполучення більш природнім за звучанням і завершеним за смислом.

Сполучуваність іменників-термінів і номінативних термінологічних словосполучень описується у такій послідовності:

1. Сполучення заголовкової одиниці з прикметниками і прислівниками у функції узгодженого визначення.

2. Сполучення заголовкової одиниці з іменниками:

а) сполучення заголовкової одиниці із залежним іменником і номінативними словосполученнями, які виступають у функції неузгодженого визначення при прикладці;

б) сполучення заголовкової одиниці із залежними іменниками й номінативними словосполученнями, які виступають в інших функціях (доповнення, суб'єкта, об'єкта тощо);

в) сполучення, в яких заголовкова одиниця є залежним членом (спочатку безприйменникові у порядку відмінків заголовкового слова, потім прийменникові у порядку алфавітного слідування прийменників при ньому);

3. Сполучення заголовкової одиниці з керованим нею дієсловом. Спочатку даються безприйменникові дієслівні словосполучення у порядку відмінків заголовкової одиниці, причому знахідний відмінок – відмінок

прямого об'єкту – вважається першим, потім прийменникові в алфавітному порядку прийменників при заголовковій одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луцюк М.В. Навчальний тлумачний словник авіаційних термінів: критерії відбору лексем та принципи укладання // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць – Вип. 7. – К., 2003. – С. 52 – 64.
2. Луцюк М.В. Навчальний тлумачний словник авіаційних термінів: полілексемні терміни // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць – Вип. 8. – К., 2004. – С. 100–108.
3. Тлумачний словник авіаційних термінів. – К.: НАУ, 2007. – 100 с.